

Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XIII.

250 ÉVES A DEI DELITTI E DELLE PENE

TANULMÁNYOK CESARE BECCARIÁRÓL

SZERKESZTETTE:

TÓTH J. ZOLTÁN

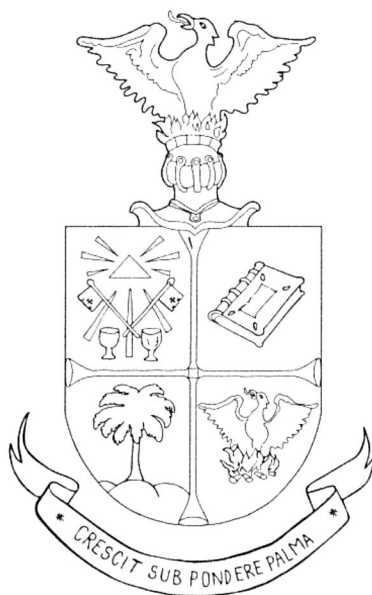
250 éves a Dei delitti e delle pene

—

Tanulmányok Cesare Beccariáról

Szerkesztette:

TÓTH J. ZOLTÁN

Budapest, 2015

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Szerzők:

*Békés Ádám, Bolyki Orsolya, Deres Petronella, Finszter Géza, Mezey Barna,
Mészáros Ádám, Paczolay Péter, Sárík Eszter, Stipta István, Tóth J. Zoltán*

Szerkesztette:

Tóth J. Zoltán

© Szerzők, 2015

ISSN 2063-4757

ISBN 978-963-9808-67-6

Kiadja a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara

Felelős kiadó: Dr. Törő Csaba, dékán

A kiadvány nyomdai munkálatait előkészítette:

Patrocinium Kiadó

CESARE BECCARIA ÉS KORA

Cesare Beccaria *Dei delitti e delle pene* című műve a jogtudomány egyik kanonizált opusa lett. Sűrűn hivatkozunk rá, alaptételei tekintéllyel bírnak napjaink büntetőjogi szakvitáiban is. Divattá is vált, ezért a citált idézetek, alkalmi interpretációk gyakran eltávolodnak az eredeti mű szövegétől és a közvetíteni kívánt egykori tartalomtól. Minden jelentős szellemi alkotásnak valamilyen mértékben ez a sorsa. Ezért is indokolt, hogy visszatérjünk az eredeti forráshoz, felidézzük a mű születésének körülményeit, és annak kortársi megítélését. Röviden erre teszünk kísérletet, amikor áttekintjük Beccaria magyarországi megjelenésének legfontosabb állomásait, a magyar fordításokat és a korszakos mű hazai karriertörténetét. A tanulmány ezen túl felvázolja a magyar jogtörténet-tudomány tárgybéli megállapításait és utal az életmű hazai feldolgozásának további lehetőségeire.

1. A kor, az ellentmondásos 18. század

Cesare Beccaria kora – a szokott fordulattal élve – ellentmondásos és antinómiákkal telített volt. Amikor szerzőnk született, még javában tartott a klasszikus értelemben vett középkor, virágzott az abszolutizmus és általános volt a kegyosztó hatalomgyakorlás. Franciaországban a vallásos körmenettel szembeni tiszteletlenség miatt halálbüntetést szabtak ki, ugyanitt szörnyű kínzások közepette végezték ki Jean Calas-t, pedig a terhére rótt bűncselekményben nyilvánvalóan ártatlan volt. Magyarországon Szemere Bertalan szerint a század közepén 486 bíróság rendelkezett a vérhatalom jogával, közel hatvan cselekményt büntettek halállal, nem számítva ide az emberi élet ellen a helyi statútumok révén parttalanná tett erőszakot.¹

Amikor viszont a 26 éves ifjú alapművét írta, már új korszellem irányította Európát, legalábbis azon a vidéken, ahol a márki különös gondolatait papírra vetette. A mű név nélkül jelent meg, és nem szerepelt az 1764-es első kiadáson a megjelenés helye, Livornó sem. Szerzője jól ismerte korát, ezért félt a cenzúrától és alappal tartott a súlyos büntetőjogi következményekről. A fiatal tudós Rousseau gondolatait is felhasználta, bár nem említette a nevét, mert ebben a korban ez is komoly veszéllyel járt. A magyar udvari kancellária a Társadalmi szerződés latinra fordítását is szigorúan megtiltotta.

¹ Szemere Bertalan: A büntetésről s különösebben a halálbüntetésről. Koszorúzott pályamunka. Budán, a Magyar Kir. Egyetem betűivel. 1841. (a továbbiakban: Szemere Bertalan 1841.) 171-174., 176. p.

A 18. századot gyakran nevezik az „aureum scientiarum saeculum” időszakának. Nem egyértelmű ez a korszakjelző körülírás sem, hiszen nálunk csak II. József erős-zakos rendelkezései nyitották meg a szervezett műveltség időszakát. Ezt sokarcú európai periódust, ahogyan egykorú források gyakran emlegették, a „filozófia évszázadát”² az a nyitottság is jellemzi, ahogyan elfogadta Beccaria művét, a zseniális 106 oldalt. Azon talán nem kell meglepődnünk, hogy az inspirációt adó francia felvilágosodás hívei: Holbach, d’Alambert, Helvetius kitörő lelkesedéssel üdvözölték a fiatal jogász munkáját. Az viszont feltűnő, hogy a szangvinikus Voltaire milyen odaadóan kommentálta az általános részt, és Diderot milyen alapos értelmezéssel látta el – egy általa nem sokra becsült hivatásrend tagjának – tételes jogi okfejtéseit.

Az is a korszakot jellemző beszédes tény, hogy Voltaire és Beccaria egyaránt a jzsuitáknál tanultak, majd mindketten kitagadottá váltak. Beccaria korszakos műve a legélesebb kortársi kritikát Ferdinando Facchinei szerzetestől kapta, aki „Megjegyzések és észrevételek A bűnökről és büntetésekről című könyvről” felíratú munkájában a szerzőt „az olaszok Rousseaujának”³ nevezte. A katolikus egyház intézményesen is támadta a művet, 1766-ban felvette az Index Librorum Prohibitorumba, amelyben még kétszáz évig szerepelt.⁴ Voltaire *Traité sur la tolérance*-a szintén ebben az évben került fel a tiltott könyvek egyházi listájára.⁵

Az is egy adalék a kor ellentmondásaihoz, hogy Beccaria – eleget téve az értelmesebb nemes-ifjakkal szembeni szülői elvárásnak – a paviai egyetemen jogi diplomát szerzett, de rögtön a régi jogot megtagadók sorába lépett, és a felvilágosodás lelkes híve lett.

A milánói filozófus-büntetőjogász gondolatai a kor tudósai és politikusai számára egyaránt újszerűen hatottak. William Blackston aki egyébként „formális volt, pedáns, affektáló és hideg”, a végletekig konzervatív eszmerendszerében is helyet talált Beccaria téziseinek. Valamivel később Jeremy Bentham alapműnek minősítette a Büntett és büntetést. A legendás virginiai törvényhozó, Thomas Jefferson – maga írta – tölte vette büntetőjogi koncepcióját. A korszak vezető jogtudósai, a német Karl Ferdinand Hommel, és a bécsi Joseph Sonnenfels a könyv megjelenése után a szerző részére azonnali pozitív teoretikus visszaigazolást adtak.⁶

² Roland Mortier: Az európai felvilágosodás fényei és árnyai. Gondolat Kiadó. Budapest, 1983. 11. p.

³ Madarász Imre: Büntetés és felvilágosodás. Egy nagy kis könyv elé. In: Cesare Beccaria: A bűnökről és büntetésekről. Fordította, a bevezető tanulmányt írta Madarász Imre. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. Budapest, 1989. (a továbbiakban: Madarász Imre 1989.) 99. p.

⁴ Reinhard Moos: Der Einfluss Cesare Beccarias auf das österreichische Strafrecht. Juristische Blätter. Heft 2. Febr. 1991. 113. Jahrgang. (a továbbiakban: Reinhard Moos 1991.) S. 70-71.

⁵ Mucsi Emese: Egy könyv-kétszáz év távlatából. Világtörténet, 1987. 1. sz. (a továbbiakban: Mucsi Emese 1987.) 79. p.; Voltaire műve *Traité sur la tolérance à l’occasion de la mort de Jean Calas* címmel, 1762-ben jelent meg, és harcos kiállás volt a vallási fanatizmus áldozatává vált Jean Calas mellett.

⁶ Gerhard Deimling: Cesare Beccaria. Die Anfänge moderner Strafrechtspflege in Europe.

Moses Mendelssohn és Immanuel Kant szintén elismerő szavakkal és megtisztelő kritikával illette Beccaria művét. Az utókor epikai óriásai közül Goethe is tisztelt: a Wilhelm Meisters Wanderjahren soraiban napjainkig érvényes irodalmi emlékművet állított a milánói nemes tiszteletére. Ez a század, olvashatjuk, Beccaria és Filangieri korszaka, amikor „az általános humanitás elvei hatottak szerte a földön. Ezen általánost azonban a törekvő szellem, az erős jellem merőben a gyakorlatiasság jegyében formálta a maga képére. Nem is titkolta soha előttünk, hogy a [beccariai] liberális jelmondatot, a „legtöbbnek a legjobbat” elvét [a következő korszak] a saját ízlése szerint így alakította: „sokaknak azt, amit kívánnak.”⁷

Az is az átmeneti korszak (sablonos gondolkodással nehezen érthető) mozzanata, ahogyan a korabeli európai hatalmasságok az uralmuk alapjait feszegető és a legitimitást új módon közelítő műre reagáltak. Mária Terézia új Constitutio Criminalisa fontos részeiben intézményesítette a humanizáló milánói gondolatokat. Az 1768. december 31-én megjelent pátens továbbra is számos középkori ihletésű büntetőjogi szabályt tartalmazott, de az uralkodó támogatta a jog reformját szorgalmazókat, a felvilágosodás eszméjével kacérkodó Anton Kaunitzot, az észjog professzorait Anton Martinit és Joseph Sonnenfels-t. Beccariának a tanácsadó hatalmasok között is akadtak védelmezői. Ez nem volt közömbös, hiszen szerzőnk a Habsburg monarchia alattvalója volt, aki személyesen is sokat köszönhetett Kaunitz gróf kancellárnak és Firmian gróf milánói helytartónak. A fennmaradt iratok egy része arra utal, hogy Kaunitz 1769-ben azért szerzett tanári állást szerzett neki, hogy könnyebben eljusson a reformjaira kíváncsi cári udvarba.⁸ A másik verzió ravaszságot sejt a döntés mögött, miszerint Mária Terézia éppen azért juttatta tanszékhöz, hogy megakadályozza II. Katalin meghívását.⁹ A különös előléptetés okára van egy harmadik magyarázat is. Amikor 1766-1767 körül Kaunitz és Firmian megtudta, hogy II. Katalinnak céljai vannak a szerzővel, először megadták neki a kitelepedési engedélyt, majd meggondolták magukat, és visszavonták. Ezzel egyrészt meg akarták akadályozni, hogy Beccaria esetleg további, radikális reformokat sürgető műveket írjon, másrészt így tarthatták meg őt hatalmi érdekkörben és hasznosíthatták tudását a helyi kormányzatban.¹⁰

Heidelberg, 1989. Kriminalistik, 1989. VIII. 223 p. (Kriminologische Schriftenreihe der Deutschen Kriminologischen Gesellschaft. 100.) Werk und Wirkung. (a továbbiakban: Gerhard Deimling) S. 11.

⁷ Johann Wolfgang von Goethe: Wilhelm Meister vándorévei, avagy A lemondók. (Goethe válogatott művei) Európa Könyvkiadó. Budapest, 1983. 72. p.

⁸ Beccaria és kora. Tarnai János Budapest, 1887. Előszó XLVIII. p.

⁹ Reinhard Moos 1991. S. 71.

¹⁰ Mucs Emese 1987. 79-80. p.; Nikolaj Michajlovič Družinin: Der Aufgeklärte Absolutismus in Russland. In: Der Aufgeklärte Absolutismus (Hrsg.) Karl Otmar Freiherr von Aretin. Köln, 1974. S. 324.

II. Frigyes, a Beccaria által feldicsért „Észak Salamonja”, aki a szerző szerint „trónra ültette a filozófiát”, javarészt az 1764-es mű szellemében alakította át büntetőpolitikáját. Igaz, amikor számon kérték, hogy Beccaria tanácsára miért nem szüntette meg a halálbüntetést, azt válaszolta: „Kezdjék talán előbb a gyilkos urak.”¹¹ II. Katalin 1767-es Instructio-i szó szerint követték Beccaria nézeteit, II. József személyesen rendelte el, hogy az általános büntető-reform tervezetét Beccaria készítse el. A császár még a büntetőtörvénye címében is kifejezésre juttatta bölcs alattvalójához való viszonyát: az 1787. január 31-én kiadott pátenst „Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung” megnevezéssel bocsátotta ki.¹² Később a mű inspirátora e „beccariánus” törvénykönyv lombardiai variánsának elkészítésére kapott megbízást. II. Lipót személyes és szenvedélyes támogatója volt Beccariának; a nagyherceg abolícionizmus kezdetét jelentő toszkán reformjai köztudottan az ő szellemében fogantak.¹³

2. Melyik Beccaria? A nagy mű szövegváltozatai

A hazai jogtudományi szakirodalom alig vett tudomást arról a tényről, hogy Beccaria jogtudományi alapművének számos szövegváltozata jelent meg. Ezeket a variációkat két csoportra oszthatjuk. Az egyik körbe az első autentikus kiadás és ennek további két, olasz nyelvű verziója tartozik. Az eredeti olasz, 1764-es kiadás név nélkül, Livornóban jelent meg. Az opusban folyamatos szöveg található, nincsenek fejezetek, a korban szokásos módon, a margóra írva olvashatók a következő szövegrész tartalmi kivonatai. A könyv ebben a kiadásban 41 tartalmi egységre oszlik. Ehhez a csoporthoz sorolhatjuk az első kiadás évében napvilágot látott második (monacói) kiadást. Ebben sincsenek még fejezetek, de a szöveg tagoltabb az előzőnél. A harmadik, szintén olasz nyelvű változat Lausanne-Livorno helymegjelöléssel, 1765-ben jelent meg. Ez a verzió tartalmi és formai szempontból egyaránt fejlettebb az első csoportba tartozó megjelenéseknél, hiszen ebben már fejezeti tagolást és újabb tartalmi kiegészítéseket is találunk. A fejezetek száma ebben a változatban 45 volt.¹⁴

A második csoportba tartozó szövegváltozatok sorát az időrendben negyedik, 1766-ban Franciaországban megjelent francia nyelvű kiadás nyitotta. Ezen már olvasható a szerző neve. A fejezetek sorrendje és száma megváltozott, a mű tartalmilag sok tekintetben átalakult. A művet André Morellet abbé (1727-1819), akadémikus, az Enciklopédia

¹¹ Korinek László: Irányzatok a kriminológiai gondolkodás fejlődésében. Budapest, 2003. 15. p.

¹² Gerhard Ammerer: Das Ende für Schwert und Galgen? Legislativer Prozess und öffentlicher Diskurs zur Reduzierung der Todesstrafe im Ordentlichen Verfahren unter Joseph II. (1781-1787). Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs, Sonderband 11. Wien, 2010. S. 49-60.

¹³ Madarász Imre 1989. 5. p. Friedrich Ebel-Georg Thielmann: Rechtsgeschichte von der Römischen Antike bis zur Neuzeit. 3. Aufl. Müller Verlag. Heidelberg, 2003. S. 299.

¹⁴ Mucsi Emese 1987. 72. p.

munkatársa és az enciklopédisták későbbi lelkes támogatója fordította. Morellet átalakította a fejezetek egy részét, bekezdéseket tett át egyik fejezetből a másikba.¹⁵ „A Morellet-féle változat egyik érdekessége, hogy olyan fejezet is van benne – mint például „A felségsértés büntette” (26. sz.) –, amely az eredetiben nem található meg. Morellet a 26. fejezetet az eredeti 8. fejezetének egy részéből kreálta, mivel úgy gondolta, a probléma olyan fontos, hogy érdemes külön részként tárgyalni.”¹⁶ A francia fordító – tartalmat is érintő – átdolgozását az újabb filológiai szakirodalom „Vulgata”-nak nevezi. A francia közvetítő célja az volt, hogy az első kiadás lazább szerkezetű, filozófiai ihletésű gondolatait jogi szakszöveggé alakítsa. Az átdolgozó arra is törekedett, hogy a mű „fegyver legyen a törvényhozói küzdelemben”, de ezzel „kegyetlenül tönkretette Beccaria úr könyvét.”¹⁷ Már a kortársak egy része is úgy vélte, hogy a „fordító ígéretével ellentétben egyáltalán nem tartotta tiszteletben az eredeti művet. Tökéletesen átirta azt, mintha csak azt feltételezte volna a szerzőről, hogy nem tudja saját gondolatait rendbe szedni. Nem csak hogy megváltoztatta a fejezetek sorrendjét, hanem még azt is megengedte magának, hogy az egész szöveget összezavarja.”¹⁸

A második csoportba tartozó szövegváltozat vált általánosan ismertté. Az első három teljes magyar fordítás a Vulgata szövegét követte. Magyarországon először az autentikusnak nevezhető, eredeti Beccaria mű 1989-ben, Madarász Imre fordításában jelent meg. Ha tehát a nagy tudós művét igényesen kívánjuk interpretálni, az eredetiség megjelölésére, a fordításoknál alapul vett változatokra is tekintettel kell lennünk.

A mű szövegtani fontosságát hangsúlyozó gondolatmenet végén jegyezzük meg, hogy Beccaria szerzőségével kapcsolatban is komoly kortársi aggályok merültek fel. A megírást inspiráló baráti társaság egyes tagjai, különösen a Verri fivérek terjesztették, hogy a Beccaria neve alatt megjelent gondolatok közös eszmecserék termékei. A mű megírásához is az adta az indítékot, hogy Pietro Verri sorra járta a milánói börtönöket, és feljegyezte az ott szerzett tapasztalatait. Sőt, naplófeljegyzése szerint neki a mű megírásában is döntő szerepe volt. „Mivel az anyag együtt volt, megírtam a művet, és megszerkesztettem, így jött létre a könyv.” A kezdeti siker magyarázataként az is szóba került, hogy a mű „Montesquieu, Voltaire, Rousseau és a többiek műveiből átvett gondolatokra épül”, ezért „egyszerű plágium.”¹⁹ Ezek az állítások idővel fele-

¹⁵ Mucsi Emese 1987. 73. p.

¹⁶ Mucsi Emese 1987. 76. p.

¹⁷ Gángó Gábor: Beccaria Magyarországon [Cesare Beccaria: Büntett és büntetés c. könyvről] Holmi 5. évf. 7. sz. (1993). (a továbbiakban: Gángó Gábor 1993.) 1045-1046. p.

¹⁸ Mucsi Emese 1987. 73. p. Friedrich Melchior Grimm azonban nem értett egyet vele, s a Correspondance littéraire, philosophique et critique (Párizs 1812-13) 17. kötetében erősen bírálta.

¹⁹ Mucsi Emese 1987. 70., 79. p.; Herczeg Gyula: Cesare Beccaria: Büntett és büntetés Filológiai Közlöny XVI. évf. 1970. 1-2. sz. (a továbbiakban: Herczeg Gyula 1970.) 227. p.

désbe merültek, de – különösen a Morelli adaptáció ismeretében – felvetik a szöveg alaposabb eredet-elemzésének igényét.²⁰

3. Beccaria magyar nyelven és a hazai német kiadás

Látszólag egyszerűen megválaszolható kérdés, hogy ki és mikor fordította magyarra az eredeti, vagy az áldolgozott Beccaria művet. Ez sem így van, hiszen a fordításokkal kapcsolatban is vannak tisztázatlan, jogtudományi szempontból is releváns kérdések. Ezek egyike az első fordító személye.

Kosáry Domokos szerint az első magyar fordító Kazinczy Ferenc volt.²¹ Sárközy Péter is úgy tudja, hogy Cesare Beccaria híres tanulmányát, a *Dei delitti e delle pene*-t maga Kazinczy fordította 1793-ban „A Törvények szelleme” címmel.²² Hencze Béla nyelvész is úgy fogalmazott, hogy „Kazinczy nálunk Beccaria első fordítója.”²³ Ezek az állítások tévesek.

A félreértést Váczy János okozhatta, aki a Nemzeti Múzeum Széchenyi-Könyvtárának kéziratárában egy Kazinczy kéziratot talált, amelynek első négy lapja „Bévezetés a Törvények Lelke nevű könyvhöz” címet viselte. A bibliográfus hitelt adva a kézirat címének, a rövid szöveget a Kazinczy fordításairól készített 1914-es repertóriumában Montesquieu-fordításként regisztrálta. Így szerepelt a mű a Múzeumi Könyvtár egykori kéziratárának katalógusában is.²⁴

Rác Lajos egy 1929-es tanulmányában elemezte a fordítást, és kimutatta, hogy az nem Montesquieu művének átültetése. Úgy vélte, hogy a papírra vetett gondolatok Kazinczy önálló, egy hosszabbra tervezett dolgozatának bevezető részei lehetnek, amelyben az írófejedelem – Hobbes, Puffendorf, Rousseau, Montesquieu és Filangieri eszméinek hatása alatt – az állami, és főleg a büntető-törvények reformja mellett tört

²⁰ Már Beccaria előtt is megfogalmazódtak büntetőjogi tárgyú itáliai reformjavaslatok. Lodovico Antonio Muratori a *De codice carolino* (1726) című művében büntetőjogi törvényeket sürgetett, a *Dei difetti della giurisprudenza* (1742) című munkájában a szigorú büntetéseket kifogásolta, és új büntető eljárásjogot követelt. Herczeg Gyula 1970. 228. p.

²¹ Kosáry Domokos: *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1980. 263., 562., 599. p. A kérdés tisztázásának szükségességét Paczoly Péter vetette fel a 2015. április 22-i Beccaria konferencián.

²² Sárközy Péter: *Olasz elemek a XVIII. századvégi magyar műveltségben*. Filológiai Közlöny XXXV. évfolyam (1989). 2. sz. 96. p.

²³ Hencze Béla: *Kazinczy ismeretlen értekezése. Irodalomtörténeti közlemények*, 1929. (39. évf.) 3. sz. (a továbbiakban: Henze Béla 1929.) 343. p.

²⁴ Váczy János: *Kazinczy Ferenc fordításai*. Akadémiai Értesítő, 25. kötet (1914. évf.) 14. p. „43. Montesquieu-, a ’törvények’ lelke. Fordította Kazinczy Ferencz. 1793. Eredeti kézirat 1-12 lap. (Múz. könyvt. Fol. Hung. 872. sz.) Montesquieu nagy művét az *Esprit des Lois* (1748), Kazinczy-és kortársai a „Törvények lelke” címen emlegették.

lándzsát.²⁵ Rác közölte a fordítás rövid szövegét is, amely három részt tartalmaz: „I. A Törvények eredetéről. II. Hol veszi eredetét büntető Hatalom. III. Következtetések: hogy *a*) a vétségekre a törvény, ne pedig a fejedelmi önkény szabjon büntetést; *b*) a büntetést rendes bíróságok szabják ki; *c*) a mérték felett való büntetés (tortúra) nem áll a közjó érdekében.”²⁶

A szerző tévedése gyorsan kiderült. Hencze Béla „Kazinczy ismeretlen értekezése” című írásában²⁷ kimutatta, hogy Kazinczy Beccaria: *Dei delitti e delle pene* című művének *Introduzione*, *Origine delle pene*, *Diritto di punire*, *Consequenze* című fejezeteit az olasz eredetiből fordította magyarra. A fordítást Morellet francia átültetéséből is végezhetette volna, de hogy eredetiből dolgozott, bizonyítja, hogy egy helyen idézi is az „olasz textust”, Beccaria eredeti szövegét.²⁸

Az történhetett, hogy a kézirat első tulajdonosa az első szöveglapra Montesquieu nevét írta, mert a *De l'esprit des Lois* fordítását sejtette abban. Ezért a fellelt Beccaria fordítás-töredéket kezdetben Montesquieu-fordításnak, később Kazinczy önálló fogalmazványának tekintették.²⁹

A Kazinczy fordítás tehát Beccaria művéből való; ma már ennek megfelelően található a helyes megjelölés a Széchenyi Könyvtár katalógusában. Kazinczy Ferenc eszerint nem fordította le a Beccaria teljes művét. Igaza van viszont az Irodalomtörténet egykori szemleírójának, hogy Kazinczy e töredék lefordításával megelőzte a magyar jogászvilágot.³⁰

Beccaria műve német nyelven is gyorsan megjelent. A legkorábbi német fordítás Hamburgban, 1766-ban Albrecht Wittenberg-től származik, és az első olasz nyelvű szöveget vette alapul. A második német fordítást Ulmban adták ki, amely Jakob Schultes munkája,

²⁵ Rác Lajos: Kazinczy egy ismeretlen értekezése. Irodalomtörténeti közlemények, 1929. (39. évf.) 1. sz. (a továbbiakban: Rác Lajos 1929.) 98. p.

²⁶ Rác Lajos 1929. 100-102. p.

²⁷ Henze Béla 1929. 341-345. p. Vö: Miskolczy Ambrus: Kazinczy Ferenc és Berzeviczy Gergely furcsa vitája. Múltunk 55. (Budapest, 2010) 1. sz. 146. p.

²⁸ Henze Béla 1929. 344. p. Ismert, hogy Kazinczy Ferenc jól ismerte és gyakran hivatkozta Beccariát. Lev. II. 449; V. 409, 416. p. Magyar Hírmondó 1793 jan. 4; 1794 dec. 19. Vö: Kardos Tibor: A magyar szentimentalizmus európai kapcsolatairól Filológiai Közlöny X. évf. 1964. 3-4. sz. 311. p.

²⁹ Henze Béla 1929. 343. p. Más kérdés, hogy Hencze is pontatlanul fogalmazott: Kazinczy nem az egész művet fordította magyarra. Ma már helyesen szerepel a kézirat jelzete az Országos Széchenyi Könyvtár katalógusában. [Fol. Hung. 872. Kazinczy Ferenc fordítása Beccaria: *Dei delitti e delle pene* c. művéből. (1793 körül) Autogr. 6 f. 375 × 230 mm]. Várja a jogtudományi szempontokat tekintetbe vevő feldolgozást.

³⁰ Folyóiratok szemléje. Irodalomtörténet, 1929. 18. évf. 269. p.; Pál József: Kazinczy Orpheusáról. Tanulmányok a 70 esztendő Végvári Lajos tiszteletére. Herman Ottó Múzeum Évkönyve 27. Miskolc, 1989. 222-223. p.

ő is az autentikus 1764-es kiadást használta.³¹ A nagy mű a Habsburg Birodalomban német nyelven először Nagyszombatban, az egyetem kiadásában jelent meg 1776-ban. A munkát Koller Antal, Gyurkovics Ferenc kiváló tanítványa doktori értekezéséként választotta, amelyben az igazságszolgáltatás filozófiai kérdéseit boncolgatta, majd Beccaria és Sonnenfels gondolatait aktualizálta. A vitatézisek mellé Koller az ulmi német fordítás Mária Teréziának ajánlott, jegyzetekkel és kommentárokkal ellátott szövegét csatolta.³²

A hazai alaphibliográfiákban elérő megjelöléssel, sőt szerzőséggel szereplő mű jogi szempontból szintén feldolgozásra vár.³³ Beccaria tanai tehát német nyelven is terjedtek Magyarországon. A jakobinus időszak alatt azonban egy veszprémi ismeretlen szükségesnek látta, hogy egy Beccariát gyalázó német röpiratot magyarra fordítson.³⁴ A mű tehát hazánk nyelvén még meg sem jelent, amikor legfontosabb részének cáfolata magyarul már olvasható volt.

4. Teljes magyar nyelvű fordítások

A Dei delitti e delle pene eddig négy teljes szövegű magyar fordításban jelent meg. Az első teljes terjedelmű magyarítás Császár Ferenc jogász-irodalmár, akkori fiumei kormányzóknél fogalmazó munkája.³⁵ A megjelenés indokára a szerző az ajánlásban utal: ekkor folytak az országgyűlési tárgyalások, ahol – többek között – a bűnügyi reformok is napirendre kerültek. A korabeli hazai viszonyokat jellemzi, hogy a könyvet a fordító okos szervilizmussal József nádornak a „Magyar Haza mindenfelé boldog-

³¹ Reinhard Moos 1991. S. 69.

³² „Von der Verbrechen und Strafen, Nebst angehängten Fragen, und Lehrsätzen aus der allgemeinen Einleitung in die Staatswissenschaft, und der sämtlichen Polizey, welche Dem Glorwürdigsten Namen Marien Theresiens Kaiserinn, Königin zuzueignen und unter dem Vorsitze Franz von Gyurkowics kais. Königl. öffentlichen ordentlichen Lehrers der politischen Wissenschaften in dem großen akademischen Hörsale Am August Vormittag öffentlich zu vertheidigen die Ehre haben wird Anton Edler von Koller. (8-r. 11 lev., 232 és 31 l.) Tyrnau, 1776.” Kardos Tibor: A magyar szentimentalizmus európai kapcsolatairól Filológiai Közlöny X. évf. 1964. 3-4. sz. 311. p.

³³ Szinyei a művet Gyurkovics Ferencnek tulajdonította. Szinyei József: Magyar írók élete és munkái, 4. köt. 183. p. A Petrik bibliográfiában önálló tételként, de a fordító megnevezése nélkül szerepel Beccaria műve. [Beccaria, Cesare Bonesana de]: Von den Verbrechen und Strafen. Aus dem Italiänischen mit des... Verfassers eigenen... Ergänzungen nach der neuesten Auflage ins Deutsche übersetzt und mit vielen Anmerkungen vermehrt. Tyrnau 1776, mit dasigen Schriften. [8], 232 l. - 8. Bp Ráday.); Kastner Jenő: Olaszos irány XVIII. századi költészetünkben. Egyetemes Filológiai Közlöny XLII. évfolyam 1923. I. Értekezések 142. p.

³⁴ Bekkária a' Halálra Büntetésnek ellenzője meg tzáfolatva. Közre bocsáttatik Veszprém, 1795. OSzKK. Quart. Hung. 1141.; Joó Tibor: Magyar nyelvű filozófiai kéziratok az Országos Széchényi Könyvtárban. Athenaeum 1940. Új folyam 26. kötet (Budapest, 1940) 4. sz. 250. p.

³⁵ „A bűnökről és a büntetésekről. Beccaria.” Fordította Császár Ferencz, Zágrábban, 1843. Nyomtatta Suppan Ferenc. VIII. 9-102 (recte: 202) p.

ságának, s különösen nyelve virágra feshetésének legbuzgóbb pártolójának” ajánlotta. Mintegy mentegetőzve írta, hogy e remekmű a magyart, a dánt, a svédet és törököt kivéve már minden európai nyelven megjelent, ezért hazai közönségnek szóló kiadása is időszerű.³⁶ Császár fordítását korrektnek tartják, de a korabeli jogi terminológia fejletlensége miatt ma már nehezen értelmezhető, más fordításokhoz mérve egyes helyeken „összevethetetlenül archaikus.”³⁷

A második teljes fordítás két kiadást élt meg.³⁸ A fordító Tarnai János kúriai bíró, kiváló jogi szakíró volt. A fordítás szintén az olasz Vulgata szövegét vette alapul. A korszellemet és a jogtudományi irányzatokat elemző bevezető tanulmány nyomon követi Beccaria jogtudományra és az európai legiszlációra gyakorolt hatását. A harmadik fordítás Sebestyén Pál nemzetközi jogász, diplomata munkája.³⁹ Az átültetett Beccaria szöveget kísérő bevezető tanulmány azonban számos tárgyi tévedést tartalmaz. Ezeket az újabb szakirodalom javarészt kiigazította.⁴⁰ Végül negyedikként, 1989-ben látott napvilágot az első olyan fordítás, amely Beccaria eredeti olasz szövegét kínálja a magyar nyelvű olvasónak. A négy fordítás közül tehát csak az utolsó vette alapul Beccaria eredeti művét. A fordító Mészáros Imre italianista utal arra, hogy az egykori szerző szellemiségét követte, aki „nem jogi szakmunkának, hanem a felvilágosodás büntetőjogi manifesztumának” szánta gondolatait, és „amelyet gyümölcsözőbb az általános eszmétörténet, s konkrétan a felvilágosodás eszmerendszere felől közelíteni.”⁴¹

A fordítások az értelmezési körüket, az átültetésük célját, körülményeit, az ősföráshoz való viszonyukat tekintve radikálisan eltérnek egymástól. Különböznek abban is, hogy az alapművet mennyiben tekintik jogi szakmunkának, a benne található

³⁶ Az ajánlás hangsúlyozta, hogy a mű „az egész emberiség javát szorosan érdeklő munka, még a haza országosan egybegyűlt, s hozandó törvényeik által egy egész Nemzet jólétét tán századokra megállapító Atyjainak figyelmét is méltán magára vonhatja.” A „Magyar Beccaria” kettős értelemben lenne hasznos a nemzetnek. „Először, maga a munka emberiség közboldogságát tárgyzó érdekes foglalatja; másodsor és főképp azon hódoló (VIII.p.) tisztelet által, mellyel a Magyar nemzet Főnséged, mint hasonlíthatatlan nádora iránt viseltetvén, ezen őszinte tiszteletét a Főnségedtől kegyelmesen pártfogolt tárgyakra is kiterjeszti.” Uo. VI-VIII. p.

³⁷ Gángó Gábor 1993. 1049. p.

³⁸ Büntett és büntetés. Fordította és bevezette dr. Tarnai János. Révai Leó kiadása, 1887. 120 p.; Büntett és büntetés. Fordította és bevezette dr. Tarnai János. Második, átdolgozott kiadás. Olcsó Könyvtár, 1799-1805. sz. Franklin, 1916. 191 p.

³⁹ Büntett és büntetés. Fordította Sebestyén Pál. Bevezető tanulmányt írta Kádár Miklós. Akadémiai Kiadó, 1967. (Az állam- és jogtudomány úttörői, 6. kötet). 140 p.

⁴⁰ Mucsi Emese 1987. 67-69. p.

⁴¹ Madarász Imre: Büntetés és felvilágosodás. Egy nagy kis könyv elé. In: Cesare Beccaria: A bűnökről és büntetésekről. Fordította, a bevezető tanulmányt írta Madarász Imre. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. Budapest, 1989.; Madarász Imre: Büntetés és felvilágosodás. Beccaria, Cesare Madarász Imre (ford.); A bűnökről és a büntetésekről. Gödöllő: Attraktor Kiadó, 2012. 112 p. Vö: Gángó Gábor: Beccaria Magyarországon [Cesare Beccaria: Büntett és büntetés c. könyvről] Holmi 5. évf. 7. sz. (1993). 1049. p.

kulcs-kategóriákat filozófiai vagy szűkebb szakmai terminusnak fogják fel. Már a mű címének fordításai is tükrözik ezt a különbséget, hiszen a „bűn” kifejezés általánosabb tartalmat sugall, a „büntett” kategória egy konkrét büntetőjogi értelmet közvetít. Balogh Jenő, a dualizmus időszakának kiváló büntetőjogásza egyébként egy tanulmányában a jogi szempontból pontosabb, „bűncselekmény” kifejezést használta.⁴² Láttuk azt is, hogy nincs „egy” Beccaria, a hivatkozásainkban ezért tekintetbe kell vennünk az eredeti és az átdolgozott mű közötti fontos különbségeket. Feltehetően elérkezett annak az ideje, hogy egy kiváló olasz nyelvismerettel rendelkező jogtudós elkészítse a két Beccaria-verzió összehasonlító elemzését, és a korabeli jogi terminológiát tekintetbe vévő, azokat a mai kategóriákkal megfeleltető hiteles fordítását.⁴³

5. Filozófus vagy jogász?

A hazai filológiai szakirodalomban megjelent egyik markáns vélemény szerint a mű nem jogtudományi értekezés, hanem olyan munka, amely kora szellemi irányzatait követve elmélkedik a bűn fogalmáról. Eszerint Beccaria megkülönböztette a vallási, a természeti és az emberi erényt és bünt, arra a következtetésre jutott, hogy csak a vallási erény és bűn fogalma egy és változatlan, az emberi erény és bűn fogalma relatív, az emberi viszonyokkal együtt változik. Ezeket a kategóriákat elkülönítve kell megalkotni a törvényeinket, és ilyen módon kell állást foglalni a büntetés jogosságáról és hasznosságáról is. A könyv tehát – ebben az értelmezésben – filozófiai követelmények nyomán és nem jogi következtetések alapján sürgeti a büntetőjogi viszonyok megreformálását.⁴⁴

Arra már Hajdu Lajos is utalt, hogy a felvilágosodás büntetőjogi nézeteit elsődlegesen nem kriminalisták, hanem általános szemléletet követők, ahogyan ő nevezte, laikusok dolgozták ki. Ők a dolgok mélyebb értelmét keresték, akiket nem kötött gúzsba a hivatalos jogászok gondolkodásában megkövesedett sokféle tudományos előítélet, tekintély. A felvilágosítók nem tudományos művekben fejtették ki büntetőjogi koncepcióikat, gyakran szemükre is vetették emiatt, hogy tudománytalanok, ahogyan Eugène Lerminière – a 19. század ismert francia büntetőjogászának epigrammája mondja – „becsüljük Beccariát, aki szereti az emberséget, de egyáltalán nem ismeri a (jog)tudományt és a történelmet.”⁴⁵ Ennek ellenére szerzőnk világosan látja, hogy

⁴² Balogh Jenő: Emlékbeszéd Fayer László lev. tag felett. Az MTA Elhunyt Tagjai Fölött Tartott Emlékbeszédek 13. köt. 1907. 6. sz. (a továbbiakban: Balogh Jenő: 1907.) 177. p. Máthé András: A román büntetőjog. Történelmi tabló című tanulmányában a Vétségek és büntetések címet használja. Korunk, III. évf. XXI/7. 2010. július. 35. p.

⁴³ Jelen sorok udvarias ösztönzésül szolgálnak Paczolat Péter részére.

⁴⁴ Mucsi Emese 1987. 68. p.; Beccaria, Cesare, Marchese. Jogi Lexikon. (Főszerk.: Lamm Vanda és Peschka Vilmos) KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 1999. 67. p.

⁴⁵ Hajdu Lajos: Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1971. (a továbbiakban: Hajdu Lajos 1971.) 145. p.

Beccaria sajátos szerepet vállalt: míg az illuministák egy-egy részterületet műveltek, ő ezeket a modernizáló tételeket összefoglalta, és rendszerbe szerkesztette. Ezért tett szert jelentősebb befolyásra mint francia mesterei, annak ellenére, hogy műve nem eredeti koncepcióra épül, tételeinek a francia felvilágosodás (az enciklopédisták és mások) tanai képezték az alapját.⁴⁶

Hajdu Lajos fenti véleménye ma is helytállónak tekinthető, megjegyezve, hogy ezúttal sem közömbös annak ismerete, hogy melyik szövegváltozatról, melyik kiadásról, sőt melyik fordításról van szó. A Morellet-változat erősebb filozófiai tartalma, általánosított gondolatai nem tulajdoníthatóak (vagy róhatók fel) az ősváltozat szerzőjének.

Ebben a kérdésben talán megfelelőbb lenne az a közelítés, hogy Beccaria eredeti műve egy kiváló jogász jogfilozófiai gondolatait tartalmazza. Olyan mű, amely a kor társadalombölcseleinek gondolatait összegzi, és nem csupán a szűkebb értelemben vett jog alapkérdéseire, hanem a hatalomkeletkeztetés államfilozófiai alapjaira is figyelmet fordít. Gabriel Tarde, a legkiválóbb francia kriminológusok egyike azért bírálta Beccariát, mert tükröztette a korabeli filozófusok és dilettánsok „érzelgős emberszeretetét, naiv optimizmusát és túlzó individualizmusát.” Azt viszont a klasszikus büntetőjogi irányzatot támadó Tarde sem vitatta, hogy ezek a nézetek a tágabb értelemben vett jog szféráját érintették, és írásba foglalták azon garanciákat, amelyek akár az eljárás, akár az anyagi büntetőjog terén a hatalom önkényével szemben az egyéni szabadságot és a polgárok jogait biztosítják.⁴⁷

6. Szellemi eredők

A *Dei delitti e delle pene* címlapjára Beccaria egy Francis Bacon idézetet választott a számos kiadást megélt „*Sermones fideles, ethici, politici, oeconomici, sive, Interiora rerum*” című műből. Az idézet szövege: „Minden dologban, különösen a nehezebbekben, nem várható el, hogy valaki egyszerre vessen és arasson, hanem szükséges egy várakozási idő, hogy azok fokozatosan megérhessenek.”⁴⁸ Ez a citátum Bacon munkájának igazságszolgáltatásra vonatkozó fejezetéből való, annak utolsó mondata.

⁴⁶ Hajdu Lajos 1971. 142-143. p. Beccaria a büntetőjogot nem a szakemberek, a jogászok belügyének tekintette, hanem minden állampolgár, gondolkodó ember közügyének, mondván „Boldog az a nemzet, ahol a törvény nem szaktudomány”. Madarász Imre 1989. 6. p.

⁴⁷ Balogh Jenő 1907. 177. p. Idézi Gabriel Tarde: *La philosophie pénale*, Éditions Cujas, Paris. 1890. (II. fejezet, 44. p.) című művét. Újabbán: Madarász Imre: *A jogreformer és a „Fények” filozófusai: A felvilágosodás állambölcseletének hatása Cesare Beccaria A bűnökről és a büntetésekről* című értekezésére. *Italianistica Debreceniensis* 16 évf. (2009) 16. sz. (a továbbiakban: Madarász Imre 2009.) 96-97. p.

⁴⁸ *In rebus quibuscumque non exspectandum, ut quis simul et seret et metat, sed praeparatione opus est, ut per gradus maturecant.* In: Fr. Baconi de Verulamio: *Sermones fideles, ethici, politici, oeconomici, sive, Interiora rerum. Accedunt Faber fortunae, Colores boni et mali, &c.* 1628., 1644. 1764. kiadások, 104. p.

A szerző kiválasztása nem volt véletlen: a francia enciklopédisták nagyra becsülték, és neki ajánlották művüket. „Legtöbb hálával Bacon kancellárnak tartozunk, aki a tudományok és mesterségek általános lexikonjának eszméjét fölvetette” - írta Diderot. A mottó szövege szintén elemzést érdemelne, ahogyan az is, hogy milyen egyéb hatás mutatható ki az angol gondolkodó idézett és egyéb (jogfelfogást tükröző) műveiből. Elgondolkodtató minden esetre, hogy Beccaria Bacon utópikus Új Atlantisztát felidézve az igazságügyi reformok fontosságára, de a megvalósítás szükségszerű fokozatosságára utalt. Jól ismerte kora szívós hagyományait, és tudhatta, hogy főbb reformkövetelése, különösen a kínzás és a halálbüntetés eltörlése, rövid időn belül nem valósíthatóak meg.⁴⁹

Beccariának Baconhoz és az enciklopédistákhoz fűződő szellemi kapcsolata magából a műből is szövegszerűen kimutatható. Erre utalt Tarnai János is, miszerint „az enciklopédisták jogbölcselemben benne találta legvilágosabb kifejezését, de oly alakban, mely nemcsak meggyőzött, hanem megindított és lelkesített is.” Eszméi jelen voltak már korábban: Baconnal való rokonsága közismert irodalmi tény volt, maga említette, hogy Montesquieu „fényes ösvényén” halad,⁵⁰ és Rousseau gondolatait is felhasználja. „Azon eszményeket tette magáévá, melyek századok óta vezényelték” a progresszív emberi gondolkodást. „Azon eszméket, melyek a könyv megjelenése után alig huszonöt évvel a francia forradalomhoz vezettek.”⁵¹

Gángó Gábor a közelmúltban vetette fel, hogy elemezni kellene Beccariának a magyar természetjogi gondolkodásra gyakorolt hatását. Véleménye szerint „a büntetőjogi viták során Magyarországon egyszerre jelentkeztek és egymás mellett hatottak a természetjogi és a jogi pozitivizmus eredendően egymást felváltó eszmeáramlatai.”⁵² Az európai eszmei áramlatok hazai transzfer-mechanizmusát kiválóan ismerő szerző utal arra is, hogy követni kellene a szerződés tan Beccariára gyakorolt hatását. Megszívlelendő gondolatok ezek, annak ellenére, hogy a hazai hatások jogtörténeti, főleg intézménytörténeti vizsgálata részben megtörtént.⁵³

A mű természetjogi (honosított kifejezéssel: észjogi) karakterére már Tarnai János utalt. Beccaria előtt „A lett dolognak, a történeti fejlődésnek, a tételes vagy szokásos büntetőjognak nincs tekintélye.” Beccaria szerint az intézmények méltatásánál és értékelésénél el kell felejtetni a történeti hagyományokat, mert a helyes jogpolitika

⁴⁹ Eser, Albin: Gondolatok az „emberközpontú” büntető igazságszolgáltatásról. (Ford.: Györgyi Kálmán) Magyar Tudomány, (102. köt. Új folyam 40. köt.) 1995. 11. sz. 1343. p.

⁵⁰ Madarász Imre 2009. 99. p.

⁵¹ Büntetett és büntetés írta Beccaria Caesar. Fordította és bevezette Dr. Tarnai János. Révai Leo Kiadása. Budapest, 1887. Beccaria és kora. V. p.

⁵² Gángó Gábor 1993. 1053. p.

⁵³ Elemér Balogh: Die ungarische Strafrechtskodifikation im 19. Jahrhundert. Rechtsgeschichte und Rechtsgeschehen. (Hrsg.) Thomas Vormbaum. Band 12. LIT Verlag. Wien, Zürich, 2010. S. 37-38.; Katalin Gönczi: „Wissenstransfer bei den Kodifikationsarbeiten im ungarischen Vormärz” in: Ius commune. XXV. (Herausgegeben von Dieter Simon und Michael Stolleis) Frankfurt am Main 1998. S 266.

alapjait az észben, a természetben és az ember elévülhetetlen érzelmeiben kell keresni. Ami ezen az alapon szükséges, az célszerű és igazságos, ami felesleges, az önkényes és igazságtalan.⁵⁴

Hazánkban Beccaria korszakos műve Deák Ferenc természetjogi alapú gondolkodásmódjára is nagy hatással volt. Zala bölcse németül olvasta a munkát, amelynek főleg a büntetőjogi szabadság-garanciákról, az emberileg elfogadható büntetés kellékeiről, a halálbüntetés eltörlésének szükségességéről és a testi büntetések korlátozásáról szóló részei jelentek meg kerületi táblai vagy követi értekezleti beszédeiben. Első elhíresült törvényhozói felszólalásában a halálbüntetés ellen szólt, ebben is követte a jogfilozófus tételeit. Később is gyakran érvelt a bírói méltányosság mellett, hivatkozott az életet megtartó kegyelem fontosságára, utalt a büntetőjogi megtorlás értelmetlenségére. A büntetőjogi tervezetről 1832-ben írt észrevételeiben a jogszolgáltatás törvényhez kötöttségéről, az ártatlanság vélelméről, az anyagi és erkölcsi rehabilitációról, a rendkívüli bíraskodás visszaszorításáról írt. Határozottan elutasította a korabeli inkvizíciós jellegű eljárást. „A vétek maradjon inkább büntetlenül, – vallja – mintsem hogy valamely, talán ártatlan polgárnak igazságtalan sérelem okoztassék.” A törvények értelmezéséről szóló 1834-es országgyűlési beszéde is Beccaria természetjogias gondolatmenetére épült.⁵⁵

A felvilágosult gondolkodás természetes elemének tekinthető racionalizmus is tükröződik a műben. Az olasz racionalizmus igazi tudományos eredményeit éppen a milánói felvilágosodók, a Caffé folyóirat körének közgazdasági és jogtudományi művei, főleg Cesare Beccaria könyve, és Pietro Verri gazdaságtörténeti tanulmányai (*Saggio sulla grandezza e decadenza del commercio in Milano*, 1764., *Storia di Milano*, 1785) közvetítették.⁵⁶

A kontraktualizmus vizsgálatára a jogtudományi kutatásnak is nagyobb figyelmet kellene fordítani.⁵⁷ Igaz, erre is történt már kísérlet korábban. Notter Antal tanulmánya kimutatta a párhuzamot, egyben a hangsúlybeli eltéréseket Blackstone és Beccaria szerződéselmélete között. Míg az angol filozófus-jogász szerint az emberek az államot megelőző időben föltétlenül szabadok voltak, a polgári társadalomba lépve, „ezen oly becses vásár áráként” végképp fölálldozták szabadságuk egy részét. A szerződő polgárok Beccaria szerint is fölálldozták szabadságuk egy részét, de azért, hogy a

⁵⁴ Büntett és büntetés írta Beccaria Caesar. Fordította és bevezette Dr. Tarnai János. Révai Leo Kiadása. Budapest, 1887. Beccaria és kora. VII. p.

⁵⁵ Sipta István: Deák Ferenc nézetei a jogról, igazságról és a hatalomról. Jogtörténeti szemle. 2003. 3. sz. 1-2. p.; Tóth J. Zoltán: A halálbüntetés intézményének egyetemes és magyarországi jogtörténete. Századvég Kiadó. Budapest, 2010. 238. p.

⁵⁶ Sárközy Péter: A XVIII. századi olasz költészet alakulása az Árkádiától a preromantikáig. Filológiai Közöny. XXIII. évfolyam (1977) 1. sz. 65. p.

⁵⁷ Ebben a kérdésben a közelmúltban kiváló konferencia-tanulmány született: Madarász Imre: Cesare Beccaria és a társadalmi szerződés felvilágosodás-kori elmélete. In: Varga Norbert (szerk.) Jog és irodalom. (Szegedi Jogász Doktorandusz konferenciák; 1.) Szegedi Egyetemi Kiadó - Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. Szeged, 2011. 107-125. p.

maradó másik részt annál biztosabban élvezhessék. Szerzőnk erre a szerződésre vezet vissza a büntetőjogi legitimitást, a ius puniendit, az állam és az uralkodó büntetőjogi hatalmát. Szerződéstana magában foglalja azt a követelményt, hogy az önként átadott szabadságrészekből képzett hatalmat az uralkodó a társadalom és az egyesek biztonságára érdekében köteles gyakorolni.⁵⁸

Beccaria újszerű, a büntetőjogi dogmatika szerint is értelmezhető utilitarista fel-fogást követett. Hasznossági elméletének sarktétele, hogy „minél több embert minél nagyobb boldogságban kell részesíteni.” Meglepő párhuzamban tárgyalja például az öngyilkosságot és a kivándorlást (35. §), és arra jut, hogy a társadalomnak kisebb kárt okoz az öngyilkos, mint a vagyonát kivonó kivándorló. Elméletének egyik kései magyarázója Diamant József szoros párhuzamot vont Beccaria és Jeremy Bentham felfogása között. Az 1916-os tanulmány szerint „Beccaria a büntetőjog terén, Bentham a jog egész vidékén megveti a törvényhozás tudományának alapjait, és e tudomány politikai alaptétele, célja, ideálja lesz a legnagyobb szám legnagyobb boldogsága. Ez a tétel azért jelent forradalmat, mert az arisztokráciával szemben a demokrácia, sőt módosított alakjában a szocializmus ideálja s ezek igényei igyekeznek velük kielégítést nyerni a jog terén.”⁵⁹

7. A mű hatásának lehetséges magyarázatai

A munka nagy hatást gyakorolt a jogászokra és felvilágosult filantrópokra, monarchákra és republikánus államférfiakra, jogászokra és irodalmárookra egyaránt.⁶⁰ Rendkívüli hatásának okait vizsgálva, először talán arra kell utalni, hogy Beccaria nem merőben új gondolatokat fogalmazott meg. Alapeszméi sporadikus formában jelen voltak már korábban. Baconnal való rokonsága közismert irodalmi tény, ő maga is említi, hogy a kiválasztott elvekben Montesquieu mentén halad, és bevallott elvi kiindulópontja a Rousseau-féle társadalmi szerződés. Gerhard Deimling, a jelenkori büntetőjogász szakértők egyike arról ír, hogy Beccaria azon eszményeket tette magáévá, amelyek már századok óta vezényelték a progresszív emberi gondolkodást. Azon eszméket, melyek a könyv megjelenése után alig huszonöt évvel a francia forradalomhoz vezettek.

⁵⁸ Notter Antal: A természetjog. Bölcséleti Folyóirat. 20. évf. (1905) 566. p.; Ügyvédek Lapja 1916. június 17. XXXIII. évf. 25. sz.; Tóth J. Zoltán: A halálbüntetés a XVII. századi természetjogban és a felvilágosodás filozófiai gondolkodásban. Magyar Filozófiai Szemle, 2008. 1-2. sz. 169. p.; Madarász Imre 2009. 107. p.

⁵⁹ Diamant József: Beccaria és Bentham. Reflexiók Tarnai új Beccaria kiadásához. Jogtudományi Közlöny. 1916. Ötvenegyedik évfolyam. 31. sz. 274. p.; Büntett és büntetés írta Beccaria Caesar. Fordította és bevezette Dr. Tarnai János. Révai Leo Kiadása. Budapest, 1887. Beccaria és kora. VIII. p.; Horváth Nóra: Az ismeretlen Jeremy Bentham. Az antipátia princípiumának jelentősége Bentham pederasztjáról szóló írásaiban. Világosság. 2008/9-10. 55. p.

⁶⁰ Gerhard Deimling, Einleitung S. V.; Szemere Bertalan 1841. 52-53., 61., 66.. 85. p.

Már a kortársaknak is feltűnt Beccaria komplex közelítésmódja. Maga írta: „Igen kevesen vizsgálták a büntetések kegyetlenségét, a bűnvádi eljárás hiányosságát, a törvényhozás azon részeit, melyek amilyen fontosak, ép annyira elhanyagoltak Európában.” A gyors percepció okát kutatva említhetjük sajátos módszertanát is, hiszen „igen kevesen vállalkoztak arra, hogy az alapelvekre menvén vissza, lerombolják a századok halomra gyűlt tévedéseit; hogy legalább azon erővel, melyet az igazság ismerete nyújt, mérsékeljék korlátlan folyásában azon veszés irányú hatalmat, mely eddig a hideg kegyetlenség törvényesített mintaképe volt.”⁶¹

Beccaria legmerészebb elvi újítása az volt, hogy elutasította a korábbi büntetőjogot uraló abszolút elméleteket és az engesztelés (expiatio) tanát. A vallási alapokra támaszkodó felfogást gyökerében támadta, a vallási fogalmakat száműzte elméletéből. Álláspontja szerint az erkölcsi cselekményeknek, éppen úgy, mint a természetieknek, elhatárolt körük van, és ahogyan a természetieket, úgy ezeket is többféleképpen korlátozza az idő és a tér. Erre az eredményre kellett jutnia, amikor arányt keresett a büntetés és a bűnhődés között, amikor a büntetés enyhességét követelte és a bűnkutatás korlátozását kívánta. A kor öröklött büntetéstan felfogása az engesztelésre épült. Ennek célja Istennek az ember belső rosszaságért való kibékítése volt, amit a bűnös minél szigorúbb megbüntetése útján lehetett elérni. Ebből eredt az a felfogás, hogy nincs olyan testi kín, amely súlyát tekintve a belső gonoszossággal felérne, és nincs olyan eszköz, amit a bűnösség kiderítésére ne lehetne alkalmazni. Az anyagi jogban ez a felfogás vezetett a kegyetlen büntetésekhez, különösen a minősített halálbüntetéshez, az eljárásban ez a nézet legitimálta az inkvizíciót és a kínvallatást.⁶²

Beccaria ebben a kérdésben mindenkinél bátrabban foglalt állást. Ezen a ponton a büntetőjogi okfejtése a társadalom szerkezetének újfajta interpretációját, a törvény és a büntetés tökéletesen újszerű értelmezését eredményezi. A büntetést évszázadok óta az isteni rend elleni vétkek szankciójának tekintették, és a bűnhődéssel kapcsolták össze. A bűn azonosult a halálos bűnnel, büntetése pedig egy vallásos értelemmel átitatott szellemi összképbe illeszkedett. Csak így érthetjük meg az egykori inkvizítorok törekvéseit, Jean Calas bírának hajthatatlanságát, a Damiens-ra kimért büntetés kegyetlenségét vagy az ifjú Barre lovag ítéletének irracionális szigorúságát.⁶³

⁶¹ Halmágyi Sándor: Beccaria. Magyar Igazságügy 1887. (27. köt.) 17. p. A Beccaria szöveg a Tarnai kiadás 7. oldalán található.

⁶² Büntett és büntetés írta Beccaria Caesar. Fordította és bevezette Dr. Tarnai János. Révai Leo Kiadása. Budapest, 1887. Beccaria és kora. IX. p.; Beccaria Madarász Imre szerint is visszautasítja az addigi büntetőjog tudomány kettős hivatkozási alapját, a mózesi törvények és a Corpus Juris tekintélyét. Madarász Imre 1889. 7. p.

⁶³ Roland Mortier: A gondolkodók: lelkiismereti válság és „filozófiai” szellem. A büntől a bűncselekményig. Beccaria. Helikon, 30. évf. (1984) 1. sz. (a továbbiakban: Roland Mortier 1984.) 16 p. Vö: Kuminetz Géza: Megfontolások a büntetésekről, különös tekintettel a halálbüntetésekre-katolikus szemmel. Iustum Aequum Salutare. VI. 2010/4. 193., 195. p.

E felfogással szembeni eredményes küzdelem nyomán alakult ki a szokásos Beccaria-kép arról a felvilágosult fiatal humanistáról, aki a büntetések brutalitása ellen küzdött, és a jogállamiság büntetőjogon belüli értékeinek éharcosává vált. Az utókor olyan kriminálpolitikust látott benne, aki egy szekularizált, metafizikától mentes, racionális állami büntetőpolitikát követelt.

A mű hatását vizsgálva említenünk kell azt is, hogy gondolatai egyszerűek, könnyen befogadhatóak voltak. A szerző ráadásul nem csupán intellektuális szinten hatott, hanem megindított és lelkesített is. Cesare Beccaria új fejezet nyitott a tudományos értelemben vett stílusán területén. Kevésbé ismert, hogy ő írta a *Ricerche intorno alla natura dello stile* (Kutatások a stílus természetéről) című művet.⁶⁴ Az volt az alaptétele, hogy az új dolgok a tehetséges írókat új stílus alkalmazására, új szavak kreálására kényszerítik. Beccaria a stíluskérdést a mondanivaló egésze szempontjából ítélte meg. Felfedezte a metafora és hasonlat funkcionális voltát, rámutatott arra, hogy struktúrájuk és alkatuk függ az adott kortól, de az élénk metaforák és hasonlatok olyan szükséges szakirodalmi kellékek, amelyek erőre kaphatnak egy későbbi, megváltozott korban is.⁶⁵

Hajdu Lajos is felfedezte Beccaria gondolatainak dinamizmusát, stílusának újszerűségét. Azt is hangsúlyozta, hogy a felvilágosult szerzőket a *jus conditum* elleni vitában nem a tudományos objektivitás vezérelte, hiszen ehhez a feladathoz politikusok és moralisták, az akciók és tettek emberei kellettek. Ahogyan a korban jól ismert trentói szerző, Carlo Antonio Pilati kifejezte: „az ilyen súlyos problémákat elemző könyveket, ha az író szelíden érvel, szívesen olvassák ugyan, de könnyen el is felejtik. Ha viszont a könyvben villámok cikáznak, mennydörgés hangzik és vihar dúl, ha érződik a műben a szerző heves izgatottsága és felháborodása, akkor a minden előítéllettől mentes olvasó szíve is megrendül és átveszi az író szenvedélyét.”⁶⁶ Megtartva e gondolat értékét, tegyük hozzá, hogy e szellemi harc javarész szakkérdésekről folyt, így annak nélkülözhetetlen résztvevői voltak (többek között) a büntetőjog kiváló ismerői is.

A mű magyarországi hatásának története, a büntetőügyi reformgondolatok terjedésének módja jelentős részben ismert.⁶⁷ A haladó eszmék érvényesülésének korabeli korlátaira utalt Kazinczy Ferenc 1825-ben írt levele, amelyben egy Zemplén megyei követválasztási küzdelmet kommentálva azt írta Dessewfy Józsefnek: „Szeretem én, aki Montesquieu-t, Filangierit, Beccariát, Sonnenfelset megtanulta: de az én vélekedésem szerint egy követben semmi sem kívántatik annyira, mint a félelemtől szabad lélek, s

⁶⁴ Golino, Enzo: A militáns kritika. *Helikon Világirodalmi Figyelő* 31. évf. 1985. 2-4. sz. 253. p.

⁶⁵ Herczeg Gyula: Az illuminismo stílusvitáinak társadalmi háttere *Filológiai Közöny* VII. évf. 1961. 1-2. sz. 21. p. Ami Beccaria stílusát illeti, ez a „természetes, a beszélt nyelv” jogainak „irodalmi forradalmát” jelentette, „úgyszólván a realizmusét, szemben a konvencionális retorikával.” *Világirodalmi lexikon* 1. A-Cal (1970). 771. p.

⁶⁶ Hajdu Lajos 1971. 146. p.

⁶⁷ Penke Olga: A gondolatok terjedésének nyílt és rejtett útja: Bayle, Beccaria, Pascal és Voltaire Péczeli József könyvtárában. *Magyar Könyvszemle*. 130. évf. (2014) 3. sz. 336-352. p.

én Szemerét ilyennek ismerem.”⁶⁸ Látjuk tehát, hogy a korai magyar reformidőszakban nem a kiváló tudást, hanem az idegen hatalommal szembeni bátor kiállást tekintették a közéleti szereplés legfontosabb kritériumának.

8. Beccaria büntetéstana és gyakorlati büntetőjoga

Az utókorra kettős Beccaria-kép hagyományozódott. Az egyik egy felvilágosult fiatal gondolkodót idéz, aki kivételes teoretikus készséggel a büntetések brutalitása ellen küzdött, és harcosan képviselte a jogállamiság büntetőjogi alapértékeit. Ezzel párhuzamosan nevéhez kapcsolódott egy olyan gyakorlati büntetőjogász képe, aki egy gyakorlatias, hatékony állami büntetőpolitikáért szállt síkra.⁶⁹

A modern büntetőjog teoretikus megalapozását tekintve is vannak „szerzőségi” viták. Bónis György Montesquieu-t nevezte a „kriminálpolitika atyjának”, akinek felfogása a szabadság és a büntetőjogi garanciák közötti kapcsolatról „megragadta a burzsoázia későbbi ideológusainak képzeletét.” A milánói iskola képviselői egyszerűen követték őt. A gyakorlati büntetőjogra azonban szerintem is Beccaria volt nagyobb hatással, aki annak köszönheti világhírét, hogy a kegyetlen és önkényes feudális büntetőjogot ő támadta meg először azzal a „szenvedélyességgel és alapossággal, mely Montesquieu és a felvilágosítók könyveiből hiányzott.”⁷⁰

Beccaria teoretikus érdemei nem vitathatók. Új büntetőjogi iskolát alapított, amelynek alapvető követelménye a jogegyenlőség elvének érvényesítése, a büntető igazságszolgáltatás humanizálása és igazságosabbá tétele. Az új irányzat fontosságot tulajdonított a büntetőjog alkotmányjogi megalapozásának, az anyagi és eljárásjogi szabadsággaranciáknak. Követelte az irracionális szabályok és a középkori szokásrend kiiktatását. A büntetési rendszert is új alapokra helyezte. Az iskola alapítója és követői naivnak bizonyuló hittel remélték, hogy szabadságvesztés a legtöbb büntettest megjavítja, tehát a speciális prevenció hatékony büntetőjogi eszköze lesz.⁷¹

Beccaria szerint a középkor büntetési rendszere hibás elvi alapra épült. A büntetések kegyetlensége, a kínvallatás alkalmazása, a szentségtörés miatti brutális szankciók a vallási és a társadalmi szférák összezavarásának következményei. Beccaria kiváló jogászi logikával

⁶⁸ Levelek XIX. 399.; Henze Béla 1929. 344. p.

⁶⁹ Wolfgang Naucke: Die Modernisierung des Strafrechts durch Beccaria. In: Über die Zerbrechlichkeit des rechtsstaatlichen Strafrechts. Materialien zur neueren Strafrechtsgeschichte. Baden-Baden. Nomos (Juristische Zeitgeschichte, Abteilung 1., 4. Bd.) S. 37.

⁷⁰ Bónis György: Montesquieu jogi és politikai nézetei. Az MTA Filozófiai és Történettudományok Osztályának Közleményei 7. kötet (1955-1956) 3. sz. 236. p.

⁷¹ Balogh Jenő szerint Fayer László 19. századi megtestesülése volt Beccaria eszméinek. Fayer számos munkájában és tanári tevékenységében ugyanis az „eszményi lelkesedéstől és emberbaráti érzéstől áthatott, mindent megbocsátó és egyben-másban tagadhatatlanul egyoldalú, mert a hivatásos gonosztevőkről, a javíthatatlan visszaesőkről megfélemező XVIII. századbeli írónak nemes szelleme nyilatkozott meg.” Balogh Jenő: 1907. 178. p.

választotta el egymástól a bűnt és a bűncselekményt, az utóbbit a társadalmi rend elleni agresszióknak nevezte, és arra az okozott kárral arányos büntetést szánt. „Ha összezavarunk lényegükönél fogva különböző alapelveket – állítja a Bevezetésben –, semmi remény arra, hogy helyesen gondolkodunk politikai dolgokról. A teológusok feladata megállapítani a helyes és helytelen határvonalát annak kapcsán, hogy egy cselekedet belsőleg jó-e vagy gonosz; a politikában a helyes és helytelen kapcsolatának meghatározása – vagyis azé, hogy mi hasznos és mi káros a társadalomnak – a publicista feladata.”⁷²

Beccaria ezen az elvi alapon tagadta a kínvallatás jogosságát is. A fájdalom nem lehet az igazság kritériuma, s aki ennek az ellenkezőjét hiszi – érvel – úgy viselkedik, mintha kannibál vagy barbár lenne (még ha ő maga római is). Beccaria rámutatott, hogy „a gonoszság kiűzésének” vallási és mitikus igényével, és ennek büntetőjogi támogatásával egy vallási eredetű fogalom uralta el a polgári törvényeket. A szent és a profán, a vallási és a laikus elem összezavarását helyteleníti a bíróság előtt kötelezően teendő eskü intézményében is. „Miért kell az embert olyan szörnyű választás elé állítani, hogy vagy Istent sérti meg, vagy a maga romlásához nyújt segéd-kezet? Amikor a törvény megköveteli az esküt, arra kényszerít, hogy rossz keresztények vagy mártírok legyünk.”⁷³

Beccaria az elvi alapon támadta a halálbüntetést is. Álláspontja szerint az nem egyéb, mint a „nemzet hadviselése olyan polgárai ellen, akiknek elnyomását hasznosnak vagy szükségesnek tartja.” Ráadásul káros is, mert „a kegyetlenség példáját adja.” A halálbüntetés nem hasznos és nem is szükséges, mert „nem a büntetés szigorúsága, hanem a tartóssága tesz legmélyebb hatást az emberek lelkére.” A halálbüntetést szerinte nem legitimálja annak régi gyakorlata sem, minthogy az emberiség története (s ebben a tekintetben Voltaire nézeteivel azonosul) „a tévedések hatalmas óceánja, amelyből néhány igazság emelkedik ki.”⁷⁴

A milánói büntetőfilozófia szerves része volt a büntetés céljának újszerű meghatározása is. A művelődéstörténetből ismert tény, hogy az egyetemes kultúrtörténet egyetlen korszaka sem tulajdonított akkora jelentőséget a nevelésnek, mint a felvilágosodás; a Fény százada a „pánpedagógizmus” időszaka is volt.⁷⁵ Ettől a szemlélettől nem távolodhatott el a büntetés cél-felfogása sem. Király Tibor szerint Beccaria hitt abban, hogy a törvényekkel a társadalmakat meg lehet gyógyítani és váltani, amint a

⁷² Roland Mortier 1984. 16. p. Publicista alatt Beccaria jogalkotót, politikust értett.

⁷³ Roland Mortier 1984. 16-17., 199. p.; Vuchetich Mátyás: A magyar büntetőjog rendszere. Repr. (Ford. Király Tibor) 2. könyv. Gyakorlati büntetőjog Magyarország felsőiskoláinak használatára. (A magyar jogtudomány klasszikusai) [Budapest], Magyar Közlöny Lap- és Kvk. [2008]. 199. p.

⁷⁴ Roland Mortier 1984. 17. p. Tóth J. Zoltán: A halálbüntetés a XVIII-XIX. századi német filozófiai gondolkodásban. De Iurisprudentia et iure publico. Jog- és politikatudományi folyóirat, 3. évf. 3-4. sz. (2009.) [28]. p.

⁷⁵ Madarász Imre 1989. 105. p.; Tóth J. Zoltán: A halálbüntetés a XVII. századi természetjogban és a felvilágosodás filozófiai gondolkodásban. Magyar Filozófiai Szemle, 2008. 1-2. sz. 170. p.

felvilágosodás korában ezt sokan mások is hitték. Ilyenféle eszmék nem voltak idegenek a korabeli hazai politikai gondolkodástól sem, aminek bizonyosságát az 1791-ben megindult büntetőjogi kodifikációban már megtalálhatjuk. De a jó törvények iránt tanúsított nagy bizodalom mellett Beccaria nem felejtkezett el a nevelés fontosságáról sem. Azt hirdette, hogy „a bűncselekmények megelőzésének legbiztosabb, de legnehezebb eszköze a nevelés tökéletesítése.” A büntetésnek az elriasztás, mai kifejezéssel a generális prevenció a legfontosabb célja, annak „minél erősebben és tartósabban kell hatnia az emberek lelkére, s minél kevésbé kegyetlenül a vétkes fizikumára.” Megalapozta azon modern álláspontot, amely a prevenció fontosságát hangsúlyozta a represszáliákkal szemben. „A bűncselekményeket jobb megelőzni, mint büntetni. Meg akarjátok előzni a bűncselekményeket? Gondoskodjatok róla, hogy a törvények világosak és egyszerűek legyenek.”⁷⁶

9. Az utókor ítélete

A *Dei delitti e delle pene* az egyik legjelentősebb jogtudományi alpmunka, amelyet Franco Venturi joggal nevezett „az egész XVIII. század egyik legjelentékenyebb könyvének.”⁷⁷ Szerzőjét többen ösztönözték, hogy folytassa munkáját. Beccaria azonban inkább a civilizáció általános kérdéseiről elmélkedett, Hajdu Lajos túlzó ítélete szerint gyenge munkákat írt az emberi nem fejlődéséről, a stílusról, és a politikai gazdaságtan kevésbé fontos időszakairól. 1771-ben a milánói osztrák kormánysszék tanácsosa lett, ettől kezdve élete végéig „szürke, szikra nélküli beamter, akinek könyve körül állandó viták dúltak - de nála nélkül [...] tanítványai, művének folytatói támadtak - de tudta nélkül.”⁷⁸

Ha ő nem is, a műve már életében rendkívüli hatást váltott ki. Ebben szerepe lehetett annak, hogy két évszázaddal ezelőtt kiemelkedően modern (s egyúttal árnyalt és megfontolt) felfogást képviselt olyan problémák kapcsán, amelyek még ma is megosztják a közvéleményt. Kevés jogtudományi mű keltett oly nagy visszhangot, mint Beccariaé. Európa-szerte megerősödtek „a tudatlanság homályából” fennmaradt régi büntetőeljárás megszüntetését követelő hangok. Nézetei nyomán kezdődtek a bírósági és a fegyházrendszer radikális reformjai. Megindultak és többségükben eredményesen zárultak a rehabilitációs perek. Toscani főhercege, elsőként az európai fejedelmek között, eltörölte a halálbüntetést.⁷⁹

⁷⁶ Király Tibor: A bűnözés megelőzése. Magyar Tudomány. Az MTA Értesítője, 1985 (92. kötet, Új folyam 30. kötet) 1985. 1. sz. (a továbbiakban: Király Tibor 1985.) 329. p.; Roland Mortier 1984. 16. p.

⁷⁷ Franco Venturi: Settecento riformatore I: Da Muratori a Beccaria, Einaudi. Torino, 1969. 5. p.; Roland Mortier 1984. 16. p.

⁷⁸ Hajdu Lajos 1971. 142. p.

⁷⁹ Roland Mortier 1984. 17. p.

Beccaria nyomán új tudományágak, tudományszakok és diszciplínák keletkeztek. A kriminológia tudományát összefoglaló magyar monográfiájában az első név Cesare Beccariaé.⁸⁰ A kriminalisztika is tőle kapta elméleti alapvetését. Idővel persze kiderült, hogy a bűnözés elleni harc nem vívható meg eredményesen tisztán büntetőjogi eszközökkel. Megjelentek a szociológiai ihletésű új büntetőjogi iskolák, amelyek már nem büntetéssel, hanem „társadalmi védelmi intézkedésekkel” operáltak, és kezdetét vette mind a gyakorlatban, mind az elméletben a bűnözés és más társadalmi jelenségek összefüggéseinek, okozati kapcsolatainak kutatása, új módszerek keresése és alkalmazása.⁸¹

Az új doktrínák képviselői bizonygatták, hogy a Beccaria által képviselt emberszerető irány téves volt, mert az embereket különbnek tartotta, mint amilyenek valójában. Szerintük tévedett ez a felfogás, amikor a bűncselekményt elkövető valamennyi embert a francia forradalom eszméi nyomán egyforma elbánás alá vont, és egyforma büntetési eszközöket alkalmazott az alkalmi büntetett és a szokásos gonosztevő ellen. „Pedig már Arisztotelésztől megtanulhatta volna azt a nagy elvet, hogy a nem egyenlőkkel egyenlően bánni a legnagyobb igazságtalanság.”⁸² A 19. században nagy hangsúlyt kapott az a gondolat is, hogy (ellentétben Beccaria büntetés-tanával) nem a büntetések enyhítését kell sürgetni, hanem minden eszközzel arra kell törekedni, hogy a bűncselekmények száma csökkenjen.⁸³ A hazai irodalomban újabban Pokol Béla kérdőjelezte meg Beccaria büntetőjogi dogmatikájának korszerűségét. Vitére érdemes tézise szerint a bűncselekménytan jogdogmatikai részeiben „az akkori korban már elért belátásokhoz képest teljes naivitás jellemző Beccaria munkájára.”⁸⁴

A milánói szerző büntetőjogi nézetei a legújabb hazai büntetés-tanra is komoly szemléletformáló befolyást gyakoroltak. Lévay Miklós egy 1988-as nemzetközi büntetőjogi konferencián Beccaria-ra hivatkozva javasolta az indokolatlan kriminalizálás visszaszorítását, a hatalommal való visszaélés pönalizálását [!], a büntetések humanizálását és a halálbüntetés megszüntetését.⁸⁵

Tudjuk, hogy a jeles történelmi személyiségek dicsőségét nagy épületek jelzik. A megfáradt milánói hivatalnok nem rendelkezett ilyen autoritással, nem építtethetett

⁸⁰ Korinek László: Bűnözési elméletek. Duna Palota és Kiadó. Budapest, 2006. (a továbbiakban: Korinek László 2006.) 14. p. Vö: Erik Štenpien: Crimen magiae v Uhorsku s osobitným zreteľom na prax košických a abovských súdov. In: Právo v priestore a čase: zborník venovaný jubileu prof. JUDr. Jozefa Beňu, CSc. Atticum. Bratislava, 2014. 294-308. p.

⁸¹ Király Tibor 1985. 329. p.

⁸² Balogh Jenő 1907. 177-178. p.

⁸³ Brusa Emil k. tag emlékezete Balogh Jenő l. tagtól. Az MTA Elhunyt Tagjai Fölött Tartott Emlékbeszéd. 14. kötet 1909. 8. szám 198. p.

⁸⁴ Pokol Béla: Büntetőjogdogmatika-történeti elemzések. In: Jogelméleti Szemle. Journal of Legal Theory 8. évf. (2007), 3. sz. 15-45. p.

⁸⁵ Lévay Miklós: Beccaria időszerűsége. In: Vigh József, Polt Péter (szerk.) Felelősség és társadalom c. Az 1988. szeptember 19-24. között Siófokon rendezett nemzetközi konferencia írásos anyaga. ELTE Kriminológiai tanszék. Budapest, 1989. 441-443. p.

önmaga emlékére palotát. Mégis, az ő határozott fellépésének hatására Olaszországban megindul reformtörekvések egyik legjelentősebb objektuma az 1758-66 között megépült milánói javítóintézet, a Casa di Correzione volt.⁸⁶ Az épületet Francesco Croce tervezte, aki a híres genti javítóintézet átadása előtt néhány évvel magánzárkákat tartalmazó szárnyat létesített, így lehetőséget teremtett egy – Beccaria szellemiségét követő – humánus büntetési rendszer alkalmazására.⁸⁷

Beccaria 1871. március 19-én szobrot is kapott szülővárosától. Az emlékmű helyét jól választották ki, hiszen a milánói törvénypalota előtt áll, amelynek erkélyéről hajdan a halálos ítéleteket hirdették ki. Ebben a 120 ezer lakosú városban 1741 és 1762 között 77 ezer személyt végeztek ki, vagy ítélték börtönbüntetésre. Gyakori volt, hogy egy napon hat kivégzés volt.⁸⁸ Az ünneplő tömeg a laudáló igazságügyi minisztertől hallhatta, hogy Beccaria „először merete követelni a törvényhozóktól és a népektől a vérbüntetés eltörlését. Olyan korban élt, amikor korlátlanul uralkodott az erkölcsi engesztelés és az isteni hatalom átszállásának borzalmas tana és következményeik: az egyenlőtlenség, a kényuralom a családban és az államban, kicsapongás a háborúban, önkényes, véres büntetések a béke idején. Az emberi jogszolgáltatás, utánozva az isteni igazság mindenhatóságát, nem ismert más eszközöket, mint az erőszakot, a vadságot és a rémületet.” Az egyesült olasz királyság híres igazságügyi minisztere szerint „ő kárhoztatta először vagy legalább ő kárhoztatta először sikeresen, a műveltség nevében a kínpadot, a vagyonelkobzást, a becsstelenítő büntetéseket és az emberi szellem egyéb nyomorúságait és tévedéseit. Első volt különösen abban, hogy nyíltan tagadta a világ előtt az akasztófa jogszerűségét, mikor általában azt hitték, hogy e büntetés a társadalom biztonságának alapja és biztosítója.”⁸⁹

*

Beccaria folytonos tudományos gondolkodásra késztet ma is. Elérkezettnek tűnik az idő, hogy megjelenjen magyar nyelvű kiadása és – a korabeli jogtudományi terminológiát a mai kategóriákban is értelmezi képes – autentikus fordítása. Szükséges lenne a mű forrásvidékének feltárása, a „szerzőtársak” (Bacon, Locke, Montesquieu, a Verri fivérek stb.) gondolatainak forrásszerű azonosítása. Szövegtudományi elemző munkára lenne

⁸⁶ Pulszky Ágost-Tauffer Emil: A börtönügy múltja, elmélete, jelen állása. Pest, 1867. 43. p.; Mezey Barna: A fenyítőházak forradalma. Modern büntetés-végrehajtás alapvetése Európában. Gondolat Kiadó. Budapest, 2012. 255-256., 525. p.

⁸⁷ Nemes Márta: A börtönépítés kezdetei és jellegzetes épülettípusok alakulása. Építés-Építészettudomány. Az MTA Műszaki Tudományok Osztályának Közleményei. 11. köt. 1979. 1-2. szám 66. p.

⁸⁸ Korinek László 2006. 24. p.

⁸⁹ Mancini Pasquale Stanislao Beccariáról. A Beccaria-szobor leleplezése alkalmával 1871. március 19-én mondott beszéd. Magyar Igazságügy, 31. évf. 2. sz. (1889.) 161-164. p.

szükség annak megállapítására is, hogy mennyiben különbözik az eredeti változat és a Morellet-adaptáció. Ezt követhetné a mű magyarországi hatásának vizsgálata, annak feltárása, hogy a magyar szellemi életben és a jogképzés terén hogyan tükröződtek Beccaria gondolatai. Követnünk kellene a magyar büntetőjogi kodifikáció történetének egyes állomásait és fel kellene tárni azokat az okokat, amelyek segítették, vagy éppen akadályozták a klasszikus büntetőjogi iskola eszmei megalapozójának reformterveit.

Végezetül szóljon napjaink „publicistáinak” is üzenet Tarnai Jánostól, Cesare Beccaria legjobb 20. századi ismerőjétől: „De azért a munka jelentősége ma sem tisztán történeti még. Büntető törvényeink, de főképp bűnvádi eljárásunk állapota meggyőzheti a figyelőt, hogy az elvek bölcseleti megállapításától és platonikus elismerésétől azoknak törvényhozási érvényesüléséig – nagy út van.”⁹⁰ Közös felelősségünk, hogy megőrizzük, értő módon elemezzük és hitelesen közvetítsük a milánói őrrófi humánus gondolatait.

⁹⁰ Büntett és büntetés írta Beccaria Caesar. Fordította és bevezette Dr. Tarnai János. Révai Leo Kiadása. Budapest, 1887. Beccaria és kora. Tarnai János Budapest, 1887. Előszó III. p.